

Mateusz Szczypa

UŻYTKOWNIK PROGRAMU KOMPUTEROWEGO A UŻYTKOWNIK W ROZUMIENIU PRZEPISÓW KODEKSU CYWILNEGO

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego¹ wynika, iż w 2018 r. przynajmniej jeden komputer w domu posiadało 82,7% gospodarstw domowych [Orczykowska 2018, 2]. Każdy komputer osobisty wymaga oprogramowania, co najmniej w postaci systemu operacyjnego. Problematyka ta się poszerza i dotyczy nie tylko komputerów osobistych, ale także urządzeń codziennego użytku, np. lodówek wyposażonych w dedykowane oprogramowanie.

Osoby korzystające z programów komputerowych nazywane są potocznie użytkownikami. Jednakże poza potocznym znaczeniem, pojęcie użytkownika jest także pojęciem prawnym, definiowanym przez przepisy ustawy *Kodeks cywilny*², ustawy *o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne*³ oraz ustawy *o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych*⁴. Zgodnie z § 10 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”⁵ różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami. Tenże przepis wyraża dyrektywę wykładni językowej polegającej na zakazie wykładni homonimicznej. Ustalenia wymaga zatem zakres pojęcia

Mgr MATEUSZ SZCZYPA, doktorant na Wydziale Prawa i Administracji, Uniwersytet Śląski w Katowicach; ul. Bankowa 11b, 40-007 Katowice, Polska; e-mail: mateusz.szczypa@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6026-3289>

¹ Dalej cyt.: GUS.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 2019 r., poz. 1145 z późn. zm. [dalej cyt.: k.c.].

³ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. *o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne*, Dz. U. z 2019 r., poz. 700 z późn. zm.

⁴ Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. *o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych*, Dz. U. poz. 848.

⁵ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz. U. z 2016 r., poz. 283.

użytkownika według definicji z *Kodeksu cywilnego* oraz według definicji zawartych w innych aktach normatywnych w celu ustalenia, czy zakres wykorzystywanych tam pojęć użytkownika jest spójny. Ustawodawca może odstąpić od zakazu wykładni homonimicznej, jednakże musi to wyraźnie zastrzec w treści danego aktu prawnego, np. wprowadzając tzw. słowniczek ustawowy. Trybunał Konstytucyjny w uchwale z dnia 29 stycznia 1992 r. wskazał, że jeżeli ustawodawca posługuje się tym samym pojęciem to okoliczność, że pojęcie to występuje w różnych ustawach nie daje żadnych podstaw do przypisywania mu w tych ustawach różnego znaczenia, gdyby ustawodawca chciał przypisać odmienne znaczenie, używanego już w innych ustawach pojęcia, powinien to wyraźnie w nowej ustawie zaznaczyć⁶. Powinno budzić wątpliwości czy jest to uzasadnione definiowanie użytkownika w ten sam sposób w odniesieniu do dziedzin odległych, jak np. dostęp do zasobów genetycznych. Ustawa *o dostępie do zasobów genetycznych i podziale korzyści z ich wykorzystania*⁷ w art. 2 pkt 5 przyjmuje definicję użytkownika z art. 3 pkt 4 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r., który definiuje użytkownika jako „osobę fizyczną lub prawną wykorzystującą zasoby genetyczne lub tradycyjną wiedzę związaną z zasobami genetycznymi”. Problematyka niejednoznacznego definiowania pojęcia użytkownika w różnych aktach normatywnych była również przedmiotem rozstrzygnięcia Naczelnego Sądu Administracyjnego. NSA wskazał, iż pojęcia użytkownika z art. 21 ustawy *o podatku dochodowym od osób prawnych* brzmiące identycznie jak ograniczone prawo rzeczowe z art. 252 k.c. może budzić wątpliwości interpretacyjnej, to jednak ustawodawca może w różnych ustawach nadawać temu samemu terminowi odmienną treść. Sąd podkreślił jednocześnie, iż tego rodzaju praktyka legislacyjna nie jest wskazana⁸.

W niniejszym opracowaniu autor posługuje się zamiennie pojęciami „oprogramowanie” oraz „program komputerowy”. Jest to poprawne i uza-

⁶ Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 stycznia 1992 r., sygn. akt W 14/91.

⁷ Ustawa z dnia 19 lipca 2016 r. *o dostępie do zasobów genetycznych i podziale korzyści z ich wykorzystania*, Dz. U. z 2019 r., poz. 1594.

⁸ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 sierpnia 1996 r., sygn. akt III SA 962/94.

sadnione, bowiem oprogramowanie należy rozumieć jako „ogół programów komputerowych pozwalających na wykonanie określonych zadań w systemie” [Porzeżyński 2017, 5-10]. Sytuacja użytkownika pozostaje taka sama niezależnie od tego, czy dotyczy programu komputerowego czy oprogramowania jako ogółu.

Celem niniejszego opracowania jest jedynie ustalenie, czy zakres pojęcia użytkownika programu komputerowego jest zgodny z zakresem pojęcia użytkownika w rozumieniu *Kodeksu cywilnego*. Jednocześnie jedynie dla uporządkowania wyводу zwrócono uwagę na sposoby dystrybucji oprogramowania oraz rodzaje umów o korzystanie z programów komputerowych, nie wyczerpano problemu, jednakże nie jest to konieczne dla potrzeb niniejszego opracowania.

1. Użytkownik w świetle przepisów *Kodeksu cywilnego*

„Użytkownik” to pojęcie występujące na gruncie prawa cywilnego. Ustawodawca w Kodeksie cywilnym w art. 252-284 wprowadza instytucję użytkownika. Zgodnie z art. 252 k.c. użytkowanie polega na objęciu rzeczy prawem do jej używania i pobierania jej pożytków. Ponadto, w doktrynie wskazuje się, iż treścią prawa użytkowania jest także posiadanie rzeczy, albowiem bez faktycznego władztwa nad rzeczą uprawniony nie ma możliwości korzystania [Burian i Szydło 2019].

1.1. Użytkowanie rzeczy

Z przepisu art. 252 k.c. wynika wprost, iż przedmiotem użytkowania mogą być wyłącznie rzeczy, ale ich katalog jest bardzo szeroki. Mogą to być zarówno nieruchomości, jak i ruchomości przynoszące pożytki naturalne lub cywilne. W odniesieniu do podmiotu uprawnionego, użytkowanie może być ustanowione nie tylko na całym prawie własności, ale też na udziale współwłaściciela. W zakresie przedmiotu użytkowania, może być ono ustanowione na zespole środków produkcji, nie tylko na pojedynczej rzeczy [Książak 2017; Grzesiok-Horosz 2019]. W doktrynie nie znajduje się stanowiska uzasadniającego możliwość ustanowienia użytkowania na dobrach niematerialnych, co w kontekście niniejszego opracowania dotyczy programów komputerowych jest kluczowe.

1.2. Użytkowanie praw

Oprócz rzeczy przedmiotem użytkowania mogą być także prawa, co jednak wynika nie z art. 252 k.c., ale z art. 265 k.c., pod warunkiem, że są to prawa zbywalne [Księżak 2017; Burian i Szydło 2019]. Nie ma wątpliwości, iż przedmiotem użytkowania mogą być prawa własności intelektualnej, takie jak np. prawa autorskie majątkowe [Księżak 2017]. Użytkowanie prawa daje możliwość korzystania i pobierania pożytków, poprzez wykonywanie wszystkich uprawnień wynikających z treści obciążonego prawa, jednakże z wyłączeniem uprawnień do rozporządzania tymże prawem.

Przepisy prawa powszechnie obowiązującego przewidują możliwość użytkowania rzeczy i praw, a jednocześnie nie przewidują użytkowania dóbr niematerialnych [Księżak 2017].

2. Użytkownik w świetle przepisów innych ustaw

W niniejszym opracowaniu kluczowe będzie pojęcie użytkownika programu komputerowego z ustawy *o prawie autorskim i prawach pokrewnych*⁹. Prawo autorskie nie wprowadza definicji legalnej użytkownika programu komputerowego, ale w art. 77¹ stanowi, iż „uprawniony może domagać się od użytkownika programu komputerowego zniszczenia posiadanych przez niego środków technicznych, których jedynym przeznaczeniem jest ułatwianie niedozwolonego usuwania lub obchodzenia technicznych zabezpieczeń programu”.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na legitymację bierną określoną we wskazanym przepisie. Przysługuje ona użytkownikowi programu komputerowego, posiadającemu określone w tym przepisie środki techniczne. W doktrynie zwrócono uwagę, iż podmiot, przeciwko któremu może zostać skierowane roszczenie na podstawie omawianego przepisu, nie musi być legalnym użytkownikiem programu, istotna jest okoliczność posiadania środków technicznych, których jedynym przeznaczeniem jest „ułatwianie niedozwolonego usuwania lub obchodzenia technicznych

⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. *o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Dz. U. z 2019 r., poz. 1231.

zabezpieczeń programu” [Krysińska 2019]. Ponadto z brzmienia przepisu art. 77¹ ustawy o *prawie autorskim i prawach pokrewnych* wynika, iż hipotezą objęte są wyłącznie te środki, których usuwanie lub obchodzenie zabezpieczeń jest „jedynym przeznaczeniem”. Zatem omawiany przepis nie znajdzie zastosowania do oprogramowania mogącego służyć również do legalnego korzystania z programu.

Ustawa o *informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne* wprowadza w art. 3 pkt 22 pojęcie użytkownika, którym jest „osoba fizyczna korzystająca z systemów teleinformatycznych”. System teleinformatyczny również został zdefiniowany w art. 3 pkt 3 tejże ustawy.

Pojęcie użytkownika pojawi się także w ustawie o *dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych*, nie jest jednoznacznie definiowane, jednakże z definicji funkcjonalności zawartej w art. 4 pkt 4 ustawy można interpretować, iż użytkownik to osoba korzystająca ze strony internetowej lub aplikacji mobilnej.

3. Czy program komputerowy jest rzeczą lub prawem?

W prawie cywilnym istnieje legalna definicja rzeczy. Zgodnie z art. 45 k.c. rzeczami są wyłącznie przedmioty materialne. Definicja ustawowa jest lakoniczna zatem uzasadnione jest przywołanie definicji doktrynalnej, zgodnie z którą „rzeczami w rozumieniu naszego prawa cywilnego są materialne części przyrody w stanie pierwotnym lub przetworzonym, na tyle wyodrębnione (w sposób naturalny lub sztuczny), że w stosunkach społeczno-gospodarczych mogą być traktowane jako dobra samoistne” [Wasilkowski 1963, 8].

Przedmiotem użytkowania mogą być także prawa zbywalne, co wynika z treści art. 265 § 3 k.c. [Górecki 1998, 31]. Program komputerowy nie jest prawem, ale utworem w rozumieniu art. 1 ust. 2. pkt ustawy o *prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Na prawa autorskie składają się prawa osobiste i prawa majątkowe – wynika to wprost z rozdziału 3 cytowanej ustawy.

Autorskie prawa osobiste chronią więc autora łączące go z utworem, ochrona z tego tytułu jest nieograniczona w czasie i niezbywalna. Autorskie prawa majątkowe przyznają twórcy wyłączne prawo do korzy-

stania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do pobierania wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Autorskie prawa majątkowe są prawami zbywalnymi, a zatem zgodnie z art. 265 § 3 k.c. mogą stanowić przedmiot użytkowania.

Oprogramowanie komputerowe nie jest rzeczą (przedmiotem), ale jest utworem w rozumieniu prawa autorskiego i przysługują do niego dwa rodzaje praw autorskich – osobiste i majątkowe, a tylko te drugie są prawami zbywalnymi.

4. Modele dystrybucji oprogramowania

4.1. Umowy *Software as a Service*

Oprogramowanie jako usługa (ang. *Software as a Service, SaaS*) stanowi dynamicznie rozwijający się segment rynku oprogramowania, który napędzają przede wszystkim korzyści finansowe [Małyżko 2008]¹⁰. Oprogramowanie jako usługa oferowana jest za pomocą wielu modeli, co utrudnia jednolite definiowanie tego zjawiska. Przede wszystkim *Software as a Service* jest formą przetwarzania danych w chmurze obliczeniowej (ang. *cloud computing*). Model ten przewiduje udostępnianie korzystającemu przez dostawcę oprogramowania i infrastruktury znajdujące się na serwerach dostawcy, do których korzystający uzyskuje dostęp za pomocą własnego urządzenia, a niezbędne oprogramowanie ogranicza się zwykle do dowolnej przeglądarki internetowej [Pirożek 2015].

4.2. Oprogramowanie dostarczane fizycznych na nośnikach danych

Modelem dystrybucji oprogramowania, który aktualnie traci na znaczeniu, jest dostarczanie oprogramowania na nośnikach danych (w przeszłości dyskietki, a obecnie płyty CD). Dostarczanie oprogramowania w ten sposób polega na przeniesieniu własności nośnika. W tym modelu dystrybucji standardem było jednorazowe uiszczenie opłaty za korzystanie z utworu, utożsamiane z nabyciem nośnika.

¹⁰ W pierwszym roku korzystania z oprogramowania, całkowity koszt obejmujący pozyskanie, instalowanie, użytkowania i utrzymania jest od pięciu do dziesięciu razy niższy w porównaniu do eksploatacji programu w tradycyjnym modelu oprogramowania płatnego jednorazowo.

5. Umowy o korzystanie z programów komputerowych

5.1. Umowa o korzystanie z utworu

Umowa o korzystanie z utworu, potocznie nazywana umową licencyjną, jest najpopularniejszą formą korzystania z programów komputerowych. Zawarcie tego rodzaju umowy odbywa się najczęściej poprzez zaakceptowanie jej treści i instalację lub pobranie oprogramowania, którego dotyczy. Kluczową dla umów licencyjnych kwestią jest ich wyłączny lub niewyłączny charakter, o którym co do zasady decydują strony.

Licencja wyłączna przyznaje licencjobiorcy prawo wyłącznego korzystania z utworu w sposób określony w tej licencji. Jest to rozwiązanie korzystne dla licencjobiorcy, ponieważ jest jedynym, wyłącznym korzystającym w danym zakresie. Umowy o charakterze wyłącznym nie są często spotykane w obrocie oprogramowaniem i dotyczą głównie programów przygotowywanych na zamówienie konkretnego podmiotu. Licencja niewyłączna jest natomiast powszechna, bowiem może być udzielana o tej samej treści różnym podmiotom na ten sam zakres.

5.2. Dzierżawa oprogramowania

Przedmiotem dzierżawy jest oddanie przez wydzierżawiającego rzeczy do używania i pobierania pożytków, za który dzierżawca zobowiązuje się płacić umówiony czynsz. Konstrukcja dzierżawy oprogramowania jest raczej nieoczywista przede wszystkim dlatego, iż przepis wyraźnie stanowi, iż dzierżawa dotyczy głównie rzeczy, ale także dlatego, że jest to instytucja będąca stworzona na potrzeby stosunków rolnych. Dzierżawa praw również jest możliwa, jednak nie wynika to z samego przepisu prowadzącego tę instytucję w *Kodeksie cywilnym*, ale z art. 709 k.c.

Możliwość dzierżawy oprogramowania jest sporna. Przede wszystkim w obrocie gospodarczym funkcjonują podmioty oddające swoje oprogramowanie w dzierżawę. Zgodził się z tym także Sąd Najwyższy, który w uzasadnieniu wyroku z 26 stycznia 2011 r. stwierdził, iż „unormowanie w prawie autorskim umów mających za przedmiot prawa autorskie nie eliminuje stosowania przepisów kodeksu cywilnego, w tym jego części

szczególnej”¹¹. Dalej, Sąd Najwyższy podkreślił, iż nie ma podstaw do wyłączenie dopuszczalności ustanawiania dzierżawy na prawach autorskich, o ile spełnione zostają przesłanki zawarte w art. 709 k.c. Ponadto, dzierżawa powinna obejmować przynajmniej jedno pole eksploatacji i być związaną z możliwością uzyskiwania pożytków.

Argumenty przeczące możliwości dzierżawy oprogramowania wysunął m.in. M. Drela słusznie twierdząc, iż może to prowadzić do „obejścia przepisów dotyczących umowy licencyjnej w zakresie formy umowy, możliwości udzielania sublicencji, okresu wypowiedzenia oraz terminu i terytorium obowiązywania umowy” [Drela 2019].

5.3. Użytkowanie oprogramowania

Pojęcie użytkowania oprogramowania, jak funkcjonuje potocznie, jest błędne. Polski system prawny nie zna konstrukcji użytkowania dóbr niematerialnych (utworu). Przedmiotem użytkowania może być prawo, które to użytkowanie realizowane jest poprzez korzystanie z tego prawa i pobieranie przynoszonych przez nie pożytków. Użytkownik prawa jest uprawniony do wykonywania wszystkich uprawnień wynikających z obciążonego prawa – w tym przypadku autorskiego prawa majątkowego – ale nie może rozporządzać tymże prawem tj. nie może go obciążyć, przenieść lub znieść [Księżak 2019]. Oznacza to, iż sytuacja prawna użytkowania autorskiego prawa majątkowego jest zbliżona do licencjaborcy licencji wyłącznej [Załucki 2005]¹².

Prawa mogące być przedmiotem użytkowania muszą być prawami zbywalnymi i oznaczalnymi. Prawa oznaczalne to takie, które pozwalają na odróżnienie ich od innych praw.

Wyznacznikiem treści użytkowania jest także sama umowa o ustanowieniu użytkowania. Jednakże bez względu na jej treść, użytkowanie obciąża zawsze całe prawo. Jednocześnie użytkownik, może dokonywać wszystkich czynności, których może dokonywać podmiot tego prawa

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2011 r., sygn. akt IV CSK 274/10.

¹² Wskazany artykuł dot. problematyki użytkowania znaku towarowego, w odniesieniu do którego licencja wyłączna jest ekonomicznie znacznie bardziej uzasadniona niż w odniesieniu do programu komputerowego, którego twórcom co do zasady zależy na zdobyciu jak najszerszego grona korzystających.

(w tym przypadku podmiot, któremu przysługują autorskie prawa majątkowe do utworu) z wyłączeniem innych osób [Księżak 2019].

Wnioski

Pojęcie użytkownika jest pojęciem prawnym, pojawia się w wielu aktach prawnych i nadawane są mu różne znaczenia. Z przedstawionej powyższej analizy wynika, iż korzystający z oprogramowania w świetle przepisów prawa cywilnego jest zwykle licencjobiorcą, a nie użytkownikiem. Jednocześnie, użytkowanie oprogramowania nie jest wykluczone, jednakże dotyczy to rzadkich przypadków, przede wszystkim takich, kiedy korzystający jest zamawiającym zindywidualizowane oprogramowanie komputerowe i na jego rzecz ustanawiane jest użytkowanie.

PIŚMIENNICTWO

- Burian, Beata, i Wojciech Szydło. 2019. W *Kodeks cywilny. Komentarz 2019*, red. Edward Gniewek, i Piotr Machnikowski, wyd. 9. Legalis.
- Drela, Monika. 2019. W *Kodeks cywilny. Komentarz 2019*, red. Edward Gniewek, i Piotr Machnikowski, wyd. 9. Legalis.
- Górecki, Jacek. 1998. „Użytkowanie wierzytelności.” *Rejent* 8, nr 10 (90): 29-41.
- Grzesiok-Horosz, Agnieszka. 2019. W *Kodeks cywilny. Komentarz 2019*, red. Mariusz Załucki, wyd. 1. Legalis.
- Krysińska, Joanna. 2019. W *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz. WKP*, red. Wojciech Machała, i Rafał M. Sarbiński, wyd. 1. Lex.
- Księżak, Paweł. 2019. W *Kodeks cywilny. Komentarz 2019*, red. Konrad Osajda, wyd. 23. Legalis.
- Małyżko, Michał. 2008. *SAAS jako metoda świadczenia e-usług*. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Orczykowska, Magdalena. 2018. *Spółczeństwo informacyjne w Polsce w 2018 r.* Warszawa: Urząd Statystyczny w Szczecinie Ośrodek Statystyki Nauki, Techniki, Innowacji i Społczeństwa Informacyjnego.
- Pirożek, Łukasz. 2015. „Prawne aspekty świadczenia usług w modelu SaaS przez przedsiębiorcę telekomunikacyjnego.” *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny* 6 (4): 73-82.
- Porzeżyński, Marek. 2017. *Zdolność Patentowa Programów Komputerowych*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

Wasilkowski, Jan. 1963. *Zarys prawa rzeczowego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Załucki, Mariusz. 2005. „Z problematyki użytkownika prawa do znaku towarowego.” *Rejent* 15, 9 (173): 337-47.

Użytkownik programu komputerowego a użytkownik w rozumieniu przepisów *Kodeksu cywilnego*

Streszczenie

Oprogramowanie komputerowe stało się elementem codzienności. Przybiera różne formy, przede wszystkim oprogramowania komputerów osobistych i smartfonów. Potocznie o osobach korzystających z tego rodzaju urządzeń oraz oprogramowania mówi się „użytkownicy”. Pojęcie użytkownika, a właściwie użytkowanie, zostało zdefiniowane w *Kodeksie cywilnym*. O użytkowniku oprogramowania w znaczeniu zgodnym z kodeksem cywilnym mówimy w przypadkach, kiedy podmiot uprawniony do korzystania jest użytkownikiem autorskich praw majątkowych. W przypadku zdecydowanej większości użytkowników programów komputerowych, są oni jedynie licencjobjorcami.

Słowa kluczowe: użytkownik, użytkownik programu komputerowego, użytkownik oprogramowania, użytkownik aplikacji, użytkowanie prawa

A Computer Program User and a User within the Meaning of the Civil Code

Summary

Computer software has become an element of everyday life. It takes various forms, mostly personal computers and smartphones. Generally people using this type of device and software are said to be ‘users.’ The term ‘user’ or more specific ‘use’ has been defined in the Civil Code. We mean the user of software in accordance with the Civil Code mostly when the entity authorized to the software is authorized to the author’s economic rights as well. Most entities authorized to the computer software are only licensed users.

Key words: user, computer program user, software user, application user, use of law

Information about Author: Mateusz Szczypa, J.C.L., Ph.D. student at the Faculty of Law and Administration, the University of Silesia in Katowice; ul. Bankowa 11b, 40-007 Katowice, Poland; e-mail: mateusz.szczypa@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6026-3289>